

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FAKULTA TEOLOGICKÁ
KATEDRA TEOLOGICKÝCH VĚD

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**ANTROPOLOGICKÉ ASPEKTY V TEOLOGII A DÍLE
PIERRE TEILHARD DE CHARDIN**

Vedoucí práce: Mgr. Lucie Kolářová, Dr. theologie

Autor práce: Anna Klimešová

Studijní obor: Náboženská výchova a etika

Ročník: III.

2017

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně *pouze* s použitím pramenů literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě (v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Teologickou fakultou) elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích 31. března 2017

Poděkování

Děkuji Mgr. Lucii Kolářové Dr.theol., za laskavé a trpělivé vedení mé bakalářské práce, za cenné rady a podporu, které mi po dobu psaní práce poskytovala.

OBSAH

Úvod

1. Představy o člověku

- 1.1. Základy křesťanského pohledu na člověka
- 1.2. Učení patristických otců o člověku
- 1.3. Evoluční hypotéza a pojetí člověka
 - 1.3.1. Křesťanství a evoluce

2. Antropologie

- 2.1. Vymezení pojmu, definice
- 2.2. Antropologie jako věda o člověku (18.-19. st.)
 - 2.2.1. Filosofická antropologie
 - 2.2.2. Antropologie psychologická
 - 2.2.3. Antropologie teologická

3. Teilhard de Chardin – život a dílo

- 3.1. Dětství – rodina, prostředí, studia
- 3.2. Zkušenost první světové války
- 3.3. Dílo Teilharda de Chardin, exil, smrt

4. Antropologické aspekty v díle Teilharda de Chardin

- 4.1. Pojetí člověka
 - 4.1.1. Místo člověka ve vesmíru
 - 4.1.2. Biologický vývoj člověka – člověk fenomén
 - 4.1.3. Hmota
 - 4.1.4. Energie – otázka dvojí energie
 - 4.1.5. Komplexnost
 - 4.1.6. Vědomí
 - 4.1.7. Reflexe – hominizace
 - 4.1.8. Schopnost vidět
- 4.2. Lidská činnost
 - 4.2.1. Aktivita
 - 4.2.2. Pasivita
 - 4.2.3. Tři typy osobnosti podle Teilharda de Chardin
 - 4.2.4. Láska – tvořivá síla
 - 4.2.5. Posvěcování lidského úsilí
 - 4.2.6. Noosféra
 - 4.2.7. Bod Omega

Závěr: Představa o člověku v díle Teilharda de Chardin a její význam

Úvod

Cílem bakalářské práce je zaměřit se v kontextu souvislostí na antropologické aspekty v tvorbě Pierre Teilhard de Chardina. Pierre Teilhard de Chardin byl stejným dílem vědec a člen Tovaryšstva Ježíšova. Svůj život věnoval dvěma milovaným oblastem, a to přírodním vědám a teologii, jež se po celý svůj život snažil, svou prací, propojit a vzájemně obohatit. Miloval Boha a miloval svět.

V bakalářské práci jsem se pokusila, s využitím dostupné literatury a ostatních zdrojů, podrobněji seznámit s jeho dílem a teologií především s přihlédnutím k antropologickým aspektům. Dalším cílem práce je zhodnocení aktuálnosti Teilhardova odkazu. Můžeme v jeho díle nalézt „ozvěny budoucnosti“, tj. předběhl Teilhard de Chardin svou dobu? Dává nám jeho práce odpovědi na otázky dnešní doby?

S dílem Teilharda de Chardin jsem se poprvé setkala na přelomu devadesátých let. Jak se později ukázalo, pro pochopení jeho myšlenek, jsem v té době neměla dostatečné životní zkušenosti, na které se, mimo jiné, Teilhard de Chardin nejednou ve svých pojednáních odvolává. Podruhé jsem se k osobě Teilharda de Chardin vrátila, v průběhu studia na teologické fakultě, avšak rozhodující vliv na výběr tématu mé bakalářské práce měla přednáška patera Josefa Čunka. Po téměř třiceti letech jsem dokázala vidět v díle Teilharda de Chardin originalitu a svobodu myšlení, vášň, která se odráží v jeho díle, vytrvalost, lásku k životu, ke světu, k Bohu, obdivuhodný celoživotní optimismus, ale také způsob, jakým se vyrovnával se složitostmi života. Teilhard de Chardin a jeho „teologie úžasu“ se pro mě stali inspirací. Z toho důvodu jsem si vybrala jako téma své bakalářské práce dílo Pierra Teilharda de Chardin. K vypracování bakalářské práce byla použita komparativní metoda.

„Zdá se mi, že pro člověka je podstatným závazkem vyčerpat ze sebe a ze země všechno, co mu může dát; tato povinnost je o to neodbytnější, že my nevíme absolutně nic o tom, jaké snad ještě velmi vzdálené hranice Bůh stanovil našemu přirozenému poznání a našim přirozeným silám. Růst a uskutečňovat se tak dalece, jak je to možné, to je vnitřní zákon bytí. Když nám Bůh otevřel pohledy do dokonalejšího života, pak nemohu věřit, že nás tím zprostil povinnosti dále sledovat dílo stvoření i na jeho přirozené rovině. Mně se zdá, že by člověk „pokoušel Boha“, kdyby chtěl nechat svět jeho běhu, aniž by něco

podnikl, aby jej více ovládl a lépe mu porozuměl. Člověk se musí snažit potlačovat smrt a utrpení. Důkladnější kritikou pravdy musí zjevenému dogmatu přinést pokrok v jeho smyslu. Skoro bych řekl, že náboženská víra je oprávněná jen v lidstvu, které vykonává na Neznámo nepřetržitě takový tlak, že by každé jiné božstvo než náš milovaný Pán vystoupilo ve zjevení, kdyby, což je však nemožné, se dosud ukryvalo... Byla by to taková výtka vůči pravdě církve, kdyby se jí mohlo vmést do tváře, že činí lidi líné, setrvačné!“¹

¹ CHARDIN, P.T. *Slova víry*, s.11

1. Představy o člověku

Velmi záhy začali lidé přemýšlet nejen o počátku své existence, ale také o tom, jaký je smysl jejich konání nebo kam se ubírají jejich cesty. V dobách před příchodem křesťanství byly tyto představy ovlivněny tehdejšími malými znalostmi (v poměru k dnešnímu člověku) a tak se lidé často domnívali, že jejich osud má v rukou široký panteon bohů nebo příroda jako taková.

Jak si představovaly přírodní národy původ člověka bylo předmětem výzkumu Wilhelma Schmidta. „*Úhrnem lze říci, že v pojetí lidské prakultury se člověk skládá z duše a těla a obojí má původ v tvůrčí činnosti Nejvyšší Bytosti.*“²

V Bibli najdeme zprávy o stvoření člověka dvakrát v knize Genesis. První zmínka je v kapitole o stvoření: „*I řekl Bůh: „Učiňme člověka, aby byl naším obrazem podle naší podoby. Ať lidé panují nad mořskými rybami a nad nebeským ptactvem, nad zvířaty a nad celou zemí i nad každým plazem plazícím se po zemi. Bůh stvořil člověka, aby byl jeho obrazem, stvořil ho, aby byl obrazem Božím, jako muže a ženu je stvořil.*“³

Druhá zmínka je v druhé kapitole knihy Genesis: „*I vytvořil Hospodin Bůh člověka, prach ze země, a vdechl mu v chřípí dech života. Tak se stal člověk živým tvorem.*“⁴ Člověk je bytost, která je stvořena jako podvojná-je složen z „hlíny země“ a z „dechu života“. Hlína země symbolizuje látky, které jsou obsaženy v zemi. Dechem života je zde míněná nesmrtelná duše. (Srov. PECKA, D. *Člověk I.*, s. 87-88).

Staří Egypťané měli představu, že původ člověka je ve vůli neviditelného, netělesného, nezrozeného, nedílného a skrytého Boha, který má více názvů, např. Jsoucí (Cheper), Původce (Ra) nebo Budovatel (Chnum) a další jména. Chnum je Egypťany často zobrazován sedící u hrnčířského kruhu, kde tvoří člověka. Člověk je tvořen tělem a duší a navíc „ka“. Tento prvek má podobu shodnou s jedincem, který je zobrazován. O významu „ka“ panují různé teorie, jedna z nich uvažuje, že je princip „ka“ totožný s duší. (Srov. PECKA, D. *Člověk I.*, s. 93).

² PECKA, D. *Člověk I.*, s. 82

³ Bible, Gen 1,26-7.

⁴ Bible, Gen 2,7.

Úvahy o původu člověka najdeme také u Babyloňanů, v knihách zvaných Vědy (popisují základní představy indické filosofie) či v prvotním čínském myšlení. Je zajímavé, že u všech starých kultur lze nalézt jak představy o původu člověka, tak o posmrtném životě. Jak bylo zmíněno na počátku této kapitoly, jsou to odpovědi na otázky „odkud“ a „kam“. Otázka odkud je problém genetického charakteru, otázka kam je problém eschatologický. V nejstarších tradicích lidstva jsou tyto odpovědi obdobné- člověk je božského původu, člověk je samostatný princip života, duše člověka existuje i po smrti a posmrtný život je podle zásluh pozemského života blažený nebo nešťastný. Důvody, proč lze nalézt tyto shodné rysy nejsou přesně známy, jsou jen v hypotetické rovině. (Srov. PECKA, D. *Člověk I.*, s. 107).

V antické filosofii se objevuje otázka člověka nejprve pouze v souvislostech s otázkou světa, její vyjádření bývá spíše symbolické než vědecké (jedná se o období přibližně od začátku šestého do poloviny pátého století). Ve druhém období dochází k jistému posunu, do popředí vstupují antropologické otázky. Metafyzika a etika doplňují fyziku, duch je vnímaný jako oddělený od těla. Mravním úkolem člověka by mělo být rozvíjení rozumu a ovládnutí své tělesné stránky. Toto období bývá datováno od poloviny pátého až dokonce čtvrtého století. (Srov. PECKA, D. *Člověk I.*, s. 115).

Předposlední období je typické tím, že hledá správný způsob života člověka. Lze jej datovat od konce čtvrtého století do začátku křesťanské víry. Poslední období, od počátku křesťanské éry do šestého století po Kr., se vyznačuje až asketickou touhou po osvobození ducha z pout těla. (Srov. PECKA, D. *Člověk I.*, s. 116).

1.1 Základy křesťanského pohledu na člověka

Ti, z řady kulturních filosofů, kteří tvrdí, že křesťanství je pouhou syntézou židovských, řeckých a orientálních prvků, mají do jisté míry pravdu-křesťanství opravdu přijalo některé prvky, např. z vědy, umění či sociálního řádu, ovšem pouze tehdy, pokud byly slučitelné s křesťanskou naukou a také jejich přijetí trvalo delší dobu. (Srov. PECKA, D. *Člověk I.*, s. 157.)

„Již svatý Pavel zdůrazňuje rozdíl mezi učením Kristovým a moudrostí pohanskou: 'Jako židé vyžadují zázraky, tak pohané hledají moudrost. My však hlásáme Krista ukřižovaného, pohoršení pro židy, pro pohané pošestilost'. (1 Kor 1,22-3).“⁵

Antické myšlení odděluje svět duchovní a svět hmotný, vyšší a nižší princip, život nadpozemský a pozemský. Např. Platón tento smysl nachází v protikladu ideje a hmoty, nebo myšlenkového světa, který je stálý v protikladu ke světu tělesnému, který je proměnlivý. Stejně jako v antice, tak i v křesťanství nalezneme dualismus ducha a hmoty. Rozdíl nastává tehdy, když v antickém světě filosofie dospěje k názoru, že hmota je prvek, který nejen, že není čistý, ale je protibožský. Naopak v křesťanství je jak hmotný, tak duchovní svět dílem Božím. (Srov. PECKA, D. *Člověk I.*, s. 149).

„Nový zákon rozlišuje člověka vnitřního a vnějšího. Vnitřní člověk interior homo, nebo též člověk do sebe ponořený absconditus cordis homo (1 Petr 3,4) žije podle zákona Božího a odporuje zákonu těla (Řím 7,23). Vnitřní člověk se objevuje den co den, ač člověk vnější hyne (2 Kor 4,16). Tělem se však nerozumí fyzické tělo jako takové, nýbrž onen stav, ve kterém ovládá člověka smyslnost a hříšná žádostivost. Není-li hmotný svět nečistý a protibožský, není takové ani tělo člověka.“⁶

Další odlišností v pojetí člověka je v křesťanství dělení člověka pouze na dvě - duch a tělo - místo na tři části. Jak je uvedeno v předchozím odstavci, antické myšlení se stavělo k tělu poměrně negativně. Tento souboj ducha a těla měl být vyvážen přidáním středního členu, tedy duše. Jedná se o tzv. trichotomismus, kdy je člověk dělen na ducha, duši a tělo. (Srov. PECKA, D. *Člověk I.*, s. 150).

1.2 Učení patristických otců o člověku

Posuneme-li se na časové ose dále, dostaneme se k patristickým otcům, nebo také církevním otcům. Co říká nauka církevních otců na otázky týkající se člověka? Vybrala jsem pouze několik příkladů:

- Ireneus ve svém díle „*Adversus haereses*“ vyvrací už výše zmíněný trichotomismus

⁵ PECKA, D. *Člověk I.*, s. 157.

⁶ PECKA, D. *Člověk I.*, s. 149-150.

- Řehoř z Nyssy uznává pouze jediný duchovní prvek v člověku: „*Jest jedna síla, vnitřně bytující rozum, jež proniká každý smysl a chápe to, co jest a vnímá očima zjevy.*“⁷
- Řehoř Naziánský se domnívá, že člověk je ve vztahu ke hmotnému světu pouhým divákem, naopak ve vztahu k duchovnímu je zasvěcencem. Člověk byl stvořen k obrazu a podobnosti Božímu, kdy toto podobnoství je mravním kolem člověka.
- Basilios nachází v člověku božský prvek, na základě čehož dochází k závěru, že bytnost člověka je tajemná a skrytá.
- Aurelius Augustinus objevuje člověka vztahujícího se k Bohu jako
 - a) člověk rajský
 - b) nemocný člověk
 - c) zápasící člověk
 - d) zdravý člověk

Člověk rajský, homo paradisiacus, je první člověk tak, jak vyšel z díla Božích rukou, tedy ten člověk, který byl stvořen k obrazu Božímu. Je vnitřně jednotný, dobrý, svobodný a omilostněný.

Nemocný člověk, homo aeger, je ten, který chtěl mít svou vlastní vůli a ne vůli z Boha. Po pádu přichází trest, tedy mj. ztráta milosti, slabost či nemoc.

Zápasící člověk, homo certans, je člověk, který je pošetilý, hledá štěstí v marnostech a tím jen rozmnožuje své utrpení. Právě zde se rodí možnost nového člověka, který se obrací k Bohu a přemáhá své hříchy.

Zdravý člověk je vykoupěný křesťan.

(Srov. PECKA, D. *Člověk I.*, s. 150-172)

1.3 Evoluční hypotéza a pojetí člověka

První stopy o přírodní filosofii s náznaky evoluce najdeme již v antické filosofii, konkrétně u Hérakleita.⁸ Hérakleitos z Efesu žil pravděpodobně v letech 540-480 př. Kr,

⁷ PECKA, D. *Člověk I.*, s. 151.

⁸ „*Touto naukou o sounáležitosti a spolupůsobení protikladů vytvořil Hérakleitos model didaktického učení o vývoji, které po více než dvou tisících let od jeho smrti znovu ožilo u Hegela a v dialektickém materialismu marxistů a které představuje dosud snad nejzdařilejší pokus lidského ducha myšlenkově se přiblížit tajemství dění.*“ STÖRIG, H.J. *Malé dějiny filosofie*, s.104.

pocházel ze vznešené rodiny. Dostal přízvisko „temný“, které jej dost přesně vystihuje: např. neměl rád demokracii, byl samotářsky založený, nevážil si klasického vědění... Svě stáří prožil v naprosté odloučenosti. (Srov. STÖRIG, H.J. *Malé dějiny filosofie*, s.102-103).

„Svět je podle Hérakleita nestvořený, existuje od věčnosti. Všechno dění ve světě řídí logos a jím se mají lidé řídit. Logos se dá přeložit jako výrok, rozumná řeč, princip, vzorek a můžeme to přeložit i jako víceméně abstraktní "světový zákon". Výklad zůstává nejistý, už proto, že Hérakleitos nedbal na jasnou definici.“⁹

Hérakleitos se kromě fyzického světa věnoval také studiu, nejen vlastní, duše. Jeho myšlenky, co do hloubky, snesou srovnání s takovými velikány, jako byl Platón či Aristotelés. Jeho tajemstvím obestřená osoba zanechala v dějinách filosofie útržky pradávného vědění. (Srov. STÖRIG, H.J. *Malé dějiny filosofie*, s.104).

Po Hérakleitovi v těchto myšlenkách pokračovali další filosofové, např. Empedoklés, Leukippos či Démokritos. Empedoklés, žil pravděpodobně v letech 490 - 433 př. Kr., je nazývaný eklektikem, tedy tím, kdo vybírá. Empedoklés totiž vybíral jednotlivé myšlenky, které se snažil složit do celku, jako např. teorie o stěhování duší, které jsou již známy např. z Indie, myšlenky neustálého pravidelného střídání obnovovacího procesu, tedy opakovaného vzniku a zániku světa. Zároveň ale ponechal lidstvu několik zajímavých myšlenek, mj. se domníval, že nejprve vznikaly nižší organismy, např. rostliny a až poté vznikaly vyšší organismy, např. živočichové nebo lidé. Také přišel s teorií postavit všechny pralátky (vodu, oheň, vzduch a vodu) na jednu roveň; nejen, že s tím přišel první a tato teorie čtyř elementů platí dodnes, ale v jistém smyslu se jedná i o nalezení jedné pralátky, což byl cíl staré řecké přírodní filosofie. (Srov. STÖRIG, H.J. *Malé dějiny filosofie*, s.104-105).

O filosofu Leukippovi toho není známo mnoho, ani z jeho osobního života, ani z jeho filosofie. Dochovala se jedna věta, která by se dala pojmenovat jako první jasná formulace zákona kauzality: "*Ani jedna věc nevzniká bez příčiny, ale vše vzniká z nějakého důvodu nebo příčiny*".¹⁰ Jeho myšlenky nejen uchoval, ale také rozvinul jeho žák Démokritos (žil asi v letech 470 – 360 př. Kr.)

⁹ STÖRIG, H.J. *Malé dějiny filosofie*, s.103.

¹⁰ STÖRIG, H.J. *Malé dějiny filosofie*, s.105.

Jak Leukippos, tak jeho žák, se zabývali studiem atomů, proto se jim říká „atomisté“. Podle jejich teorie se atomy pohybují již od stvoření světa. Tím, že se atomy pohybují a tím také dochází ke střetávání, vzniká vír, ve kterém následně mohou vznikat komplexy atomů. Díky tomuto způsobu vzniku světa není zapotřebí božské síly, ani žádného řídicího ducha; zároveň je nutné podotknout, že se nelze spoléhat na náhodu-vše řídí zákonitosti, které jsou jsoucnu vlastní. (Srov. STÖRIG, H.J. *Malé dějiny filosofie*, s.105-107).

Další důležitý bod, ve vývoji evolučních teorií, byla první ucelená teorie evoluce tak, jak ji definoval francouzský přírodovědec Jean-Baptiste Lamarck (žil v letech 1744-1829). Po tomto přírodovědci se nazývá lamarckismus: „*Lamarckismus (postulovaný na počátku 19. století) operoval s myšlenkou, že organismy získávají za svého života zkušenosti a ty pak zúročují při tvorbě svého potomstva (pokud srna hodně běhá, budou mít její mláďata silné nohy).*“¹¹

Tato teorie byla posléze překonána britským přírodovědcem Charlesem Darwinem (žil v letech 1809-1882). Teorie nese jeho jméno, nazývá se darwinismus. Podrobně ve 14 kapitolách svou teorii popsal v knize „O původu druhů“, která byla vydaná v roce 1859. Život vznikl podle něj spontánně, takříkajíc sám od sebe. O vývoji druhů tvrdí následující: „*Darwin tvrdí, že v průběhu času dochází k drobným modifikacím výhodným pro zachování druhu. Tyto modifikace vznikají náhodou. Z toho vyvozuje, že všechny živé organismy pocházejí z jednoho společného předka. Tvrdí, že vyvrcholením vývoje organismů je vznik a vývoj člověka z nejvyšších živočichů typu lidoopů. Svou tezi ilustruje schematicky znázorněným genealogickým stromem. Vyslovuje se tak proti bariérám mezi druhy.*“¹² Darwinovu teorii rozšířili neodarwinisté. Neodarwinismus jsou hlavní myšlenky darwinismu, které jsou doplněny o poznatky z dalších vědních oborů, např. biologie, genetiky či cytologie. (Srov. [online]. Dostupné z:<<http://evoluce.wgz.cz/rubriky/uvahy-o-evoluci/neodarwinismus>>).

Základní problém pro pochopení evoluce se nachází v časových údobích, a to empiricky doložitelné evoluční změny probíhají v podstatně delších časových úsecích, než jsou běžné cykly u člověka (den, noc, rok). Díky tomu jsou lidé (a to i přesto, že sami

¹¹ Zdroj: [online]. Dostupné z:< <http://evoluce.wgz.cz/rubriky/uvahy-o-evoluci/lamarckismus>>.

¹² Zdroj: [online]. Dostupné z: < <http://www.abcviry.cz/index.php/dukazy/76-darwinismus-evolucni-teorie>>.

jsou jak prvky, tak tvůrci evoluce nejen přirozené, ale také evoluce kulturní) plně odkázaní na dílčí poznatky ostatních věd. Právě to může být důvodem, proč pro intelektuální veřejnost zůstává těžko pochopitelným pojmem. (Srov. ŠMAJS, J. *Základy systematické filosofie*, s.36).

Na tento problém upozornil také Teilhard de Chardin, jehož pohled, vědce a katolického kněze, na evoluci a život člověka je hlavním tématem této bakalářské práce. Tuto podkapitulu ukončím jeho slovy: „*Pro mnoho lidí je evoluce stále ještě jen transformismus a transformismus je jen stará darwinovská hypotéza, stejně dílčí a vetchá jako Laplaceův koncept sluneční soustavy nebo Wegenerův posun pevnin. Je skutečně postižen slepotou, kdo nevidí šíři pohybu, jehož dráha daleko překročila hranice přírodovědy, postupně zasáhla a naplnila chemii, fyziku, sociologii a dokonce i matematiku a dějiny náboženství. Jedna po druhé se všechny oblasti lidského poznání hnuly, společně strženy tímž základním proudem směrem ke studiu vývoje. Evoluce, to není teorie, systém ani hypotéza, nýbrž daleko víc: je to od nynějška obecná podmínka, již se musí podřizovat a již musí vyhovovat všechny teorie, hypotézy i systémy, mají-li být myslitelné a správné.*“¹³

1.3.1 Křesťanství a evoluce

Teologie reagovala zpočátku odmítavě ve vztahu k evolučním teoriím, a to zejména z důvodu, že člověk se vyvinul z nižších živočišných forem, což je pro teologii nepřijatelné stanovisko. Ovšem našli se i teologové, kteří kriticky zkoumali tyto myšlenky s cílem objevit nové teologické modely a hledali pro svá tvrzení důkazy např. mezi církevními Otcí. Jako doložení lze např. použít teorii sv. Augustina, kdy Bůh použil při stvoření semenné zárodky, které daly vzniknout pozdějšímu životu nebo tvrzení Basila Velkého, podle kterého vešel Boží rozkaz do přírody a působí v něm i nadále.

Evoluční teorie začala být v křesťanském světě opatrně přijímána. Nový pohled přinesl právě Pierre Teilhard de Chardin. Jeho poeticko-teologická vize světa začla být velmi populární. Následovali jej další teologové, např. J. F. Haught (profesor na Georgetovské univerzitě) nebo L. Arnhart. (Srov.: ONDOK, J.P. *Přírodní vědy a teologie*, s 33-35). To ale neznamená, že Teilhardův pohled byl přijímaný.

¹³ CHARDIN, P.T. *Vesmír a lidstvo*, s. 183.

Mezi vědou a náboženstvím existovaly a existují rozpory, nicméně budeme-li se ptát, jestli je teologie na přírodních vědách závislá na dokazování Boha, odpověď je negativní. Nezávislost lze spatřovat v následujících rozdílech:

- odlišnost cíle
- odlišnost racionality a metodiky
- odlišnost náboženského a přírodovědeckého diskursu.

Odlišnost cíle je dána tím, že zatímco věda usiluje o vysvětlení světa, náboženství se snaží najít smysl lidské existence. Odlišnost racionality spočívá v tom, že přírodní vědy používají užší racionalitu, která zahrnuje zejména matematický a fyzikální popis. U odlišnosti náboženského a přírodovědeckého diskursu jde zejména o odlišnost jazyka, kdy v náboženství je využívána především metaforická a symbolická funkce jazyka. (Srov. ONDOK, J.P. *Přírodní vědy a teologie*, s 37-41).

Za současné představitele církve se ke vztahu evoluce a náboženství vyjádřil také kardinál Miloslav Vlk, jehož slovy bych tuto kapitolu uzavřela:

„Evoluční teorie prostě neřeší začátek. Jistě, velký třesk, ale jak se tu vzalo to, co třesklo? Zásadní otázkou je první příčina. Ani žádný křesťan nemá tak velkou víru, aby uvěřil v ten zázrak „ono samo“ a dále v druhý zázrak: v účelné, samovolné smysluplné směřování k určitému budoucímu cíli, chybí-li komplexní harmonický program vývoje. A pak je zde důležitá otázka dostatečné účinné příčiny vývojových změn, zvláště přechodu anorganického k organickému, živému. A především přechod od živého, smysly nadaného tvora k bytosti rozumové, inteligentní, která je tak komplexní a komplikovaná, bez vnější příčiny je pro nás takový přechod nemyslitelný. Jak dlouhá by musela být doba takového vývoje, aby se to vše mohlo stát postupně, náhodou? Statisticky z hlediska pravděpodobnosti to není absolutně možné. Takže učení víry nemá jiného vysvětlení vzniku z ničeho než přijmout inteligentního Stvořitele, který uvedl do existence první hmotu nadanou vnitřní energií vývoje a programem směřování, který dal všemu tak obdivuhodný řád. Tato představa je Boha důstojnější, je velkolepější než přímé časté zasahování Boha na každém kroku vývoje.“¹⁴

¹⁴ VLK, M. *Evoluce - postoj církve k problému*. © 2009 [cit. 2009-01-28]. [online]. Dostupné z:<<http://www.kardinal.cz/index.php?cmd=article&articleID=317>>.

2 Antropologie

Pro pochopení Teilharda de Chardin. je důležité orientovat se kromě již představené problematiky také ve věcné oblasti antropologie, která reflektuje člověka a jeho obraz – což je něco, co je i takovou permanentní linií v díle Teilharda de Chardin.

Termín antropologie vznikl ze dvou řeckých slov, a to *anthropos*¹⁵ (což znamená člověk) a dále *logos*¹⁶ (což znamená slovo, mluvit), tedy zkráceně by se dalo říci, že antropologie je věda, která mluví o člověku. Antropologie nastoupila na pole metafyziky. Její hlavní výzkumná otázka je: Kdo je vlastně člověk? Člověk je bytost, která hledá sebe sama, a to už od počátku své historie.

Antropologie jako taková zahrnuje řadu dalších dílčích vědeckých disciplín, mj. je to filosofická antropologie, psychologická antropologie, teologická antropologie, kulturní antropologie, evolucionistická antropologie a další. Každá z výše jmenovaných druhů antropologií představuje určitý úhel pohledu člověka na svět.

2. 1 Vymezení pojmu, vývoj

I přesto, že se antropologie zařadila mezi další vědní obory až v 19. století, už z jejího názvu lze vysledovat antické kořeny. Prvním, kdo tak učinil, byl Sókratés (žil v letech 469-399 př. Kr.), a to kvůli potřebě vymezit se vůči sofistům. V témže duchu formuloval myšlenku o člověku jako sociálním živočichu (*anthropos zoon politikon*¹⁷) Aristotelés (žil v letech 384-322 př. Kr.). Už tehdy nejen filosofové, ale i lékaři předpokládali, že k pochopení podstaty člověka nepostačí pouhá znalost lidského těla. Srov. SOUKUP, M. *Antropologie v psychosociálních vědách*, s.7).

¹⁵ [online]. Dostupné z: <<http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/anthropos-rec>>.

¹⁶ „Substantivum logos je odvozené od řeckého slovesa legein, což znamená říkat, řečnit, tvrdit, hlásit, pojmenovávat, ale také sbírat či vypočítávat. Jeho základním významem je "slovo". Avšak už i mimo oblast filosofie nabývá i jiných významů, jejichž společným jmenovatelem je "mysl." Logos označuje něco, co má smysl: výrok, řeč, kniha, vyprávění atd. Ještě ve více přeneseném významu pak řád či samotný smysl. Je jasné, že právě takové slovo musí být zajímavé pro filosofy. Řecká filosofie s i s ním skutečně vyhrála a dala mu mnoho významů. Dionýsios z Alexandrie jich už ve 2. stol. př. Kr. napočítal dvacet tři.“ Zdroj: [online]. Dostupné z: <<http://www.orthodoxia.cz/theolog/pojmy1.htm>>.

¹⁷ Zdroj: [online]. Dostupné z: <<http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/anthropos-zoon-politikon>>.

Na tuto tradici, vzešlou z antiky, navázala po dobu více jak dvou století řada německých filosofů-lékařů, mezi jinými např. Otto Casmann (žil v letech 1562-1607), Johann Gottlob Krüger (žil v letech 1715-1759) nebo Ernst Anton Nikolai (žil v letech 1722-1802). Už zde je patrné, že na člověka je třeba nahlížet jako na bytost, kterou tvoří jak biologické, tak kulturní předpoklady (Srov. SOUKUP, M. *Antropologie v psychosociálních vědách*, s.7). Právě to byl odrazový můstek k tomu, aby se někteří antropologové vydali do světa zkoumat různé kultury (např. F. Boas).

2.2 Antropologie jako věda o člověku (18.-19. st.)

V této kapitole jsem se zaměřila na hlavní představitele antropologie 18. a 19. století a poté se podíváme na jednotlivé typy antropologie. Nejdříve se budeme věnovat začátkům 18.století: roku 1775 německý lékař a antropolog Johann Friedrich Blumenbach (žil v letech 1752-1840) provedl srovnávací studium lidských ras z hlediska fyzické antropologie, právě z toho důvodu, že chtěl nalézt rozdíly mezi rasami a zjistit, z čeho tyto rozdíly pramení. Také Immanuel Kant (žil v letech 1724-1804) se ve své poslední práci věnuje antropologii - v knize „Antropologie z pragmatického hlediska“-studuje charakteristické rysy člověka.¹⁸

V 19.století vzniká přírodovědecká a evolucionistická antropologie, popisuje rasové teorie a rasismus. V polovině 20.století se etnologové a lingvisté navrací ke studiu rozmanitosti kultur, snaží se o porozumění a empatii. Jako reakce na zjednodušující a jednostranný evolucionismus přichází strukturalismus C. Lévi-Strausse. V šedesátých letech 20.století nastal prudký rozvoj mnoha dílčích disciplín proudů, které kritizují rasismus; antropologie se v tuto chvíli stává kritickou disciplínou s velkým filosofickým nábojem. V současnosti v antropologii dochází k těsnější spolupráci přírodních, sociálních a humanitních oborů. (Srov. SOUKUP, M. *Antropologie v psychosociálních vědách*, s.37).

¹⁸ SOKOL, J.: „Kant jako antropolog a pedagog“ © 2014 [cit. 2014-03-09]. [online]. Dostupné z:<<http://www.jansokol.cz/2014/03/kant-jako-antropolog-a-pedagog/>>

2.2.1 Filosofická antropologie

„*Filosofická antropologie je filosofická disciplína, která se ptá na povahu člověka v celku a na jeho místo v přírodě. Tím se liší od dílčích věd, tak či onak se problému člověka dotýkajících (biologie, psychologie, sociologie), ale i od četných předchozích filosofických konceptů, které zpravidla nahlížely na člověka jako na jedno ze jsoucen, vybavené pouze speciálními atributy, a to obvykle bez historických a kulturních souvislostí. Za historické předchůdce filosofické antropologie bývají považováni: Immanuel Kant, Ludwig Feuerbach, Karel Marx, Sören Kierkegaard, některé myšlenky německého iracionalismu a filosofie života, a za její představitele pak existencialisté a především Max Scheler, Arnold Gehlen a Helmut Plessner.*“¹⁹

Na začátku této podkapitoly jsem uvedla definici filosofické antropologie spolu se jmény třech hlavních představitelů. Nyní se tedy těmto představitelům budeme krátce věnovat.

První, o kterém budeme hovořit z těchto třech osob, je Max Scheler (žil v letech 1874-1928). Max Scheler tvrdí, že člověk je vyvázan z okolí a otevřen světu. Filosofickou antropologii bere jako pomoc člověku, který ztratil orientaci ve světě a potřebuje obnovit důvěru k pevným hodnotám. (Srov.: PREISSOVÁ KREJČÍ, A., MILATOVÁ, M. *Filosofická antropologie*. [online]. Dostupné z:<https://www.ksoc.upol.cz/fileadmin/ksa/kulturni-antropologie/frvs/5_filan.pdf>).

Dalším představitelem filosofické antropologie je Arnold Gehlen (žil v letech 1904-1974). Pohyboval se na empirické základně, měl k dispozici množství dílčích empirických výsledků a dostatek faktů. Rezignoval na metafyzickou definici. Za nejvýznamnější považoval člověka a jeho přirozenost a jeho místo ve světě. Člověka vnímal jako bytost v nouzi, která musí své dílčí nedostatky vyvažovat typicky lidskými vlastnostmi, jako jsou např. odstup, hravost, učení a další. (Srov. PREISSOVÁ KREJČÍ, A., MILATOVÁ, M. *Filosofická antropologie*. [online]. Dostupné z:<https://www.ksoc.upol.cz/fileadmin/ksa/kulturni-antropologie/frvs/5_filan.pdf>).

Třetím z výše jmenovaných mužů je Helmut Plessner (žil v letech 1892-1985). Plessner vidí člověka jako excentrickou bytost, která existuje ve světě a je z něj vytržena. Člověk je sám sebe schopen vnímat s odstupem, ale nikdy není sám se sebou beze zbytku

¹⁹ *Definice filosofické antropologie*. [online]. Dostupné z: <http://eridanus.cz/_E-Learning/VSMVV/Filosofie_/Filosoficka_antropologie_03.htm>.

identický, tím u něj dochází k jisté rozervanosti. Člověk dokáže být vůči sobě kritický pozorovatel. . (Srov. PREISSOVÁ KREJČÍ, A., MILATOVÁ, M. *Filosofická antropologie*. [online]. Dostupné z:< https://www.ksoc.upol.cz/fileadmin/ksa/kulturni-antropologie/frvs/5_filan.pdf>).

Jedním z důvodů vzniku filosofické antropologie je existující jistá roztržičnost mezi vědami. Filosofická antropologie se snaží utřídit vědecký jazyk, nalézt nějakou obecnější tendenci. Snaží se také nalézt odpovědi na otázky etického rázu, např. v situaci, kdy je konstanta lidské přirozenosti otřesena vývojem genového inženýrství a diskurs o člověku nabírá nový směr. Žádná speciální věda nemůže dát přesnou odpověď, jelikož to překračuje hranice její kompetence.

2.2.2 Antropologie psychologická

Kořeny psychologické antropologie sahají do začátku 20. století, kdy se antropologové snažili využít psychologických metod zejména k výzkumu antropologie kultury. Psychologická antropologie má dva hlavní směry: tzv. „škola osobnost a kultura“ a dále „psychoanalytická antropologie“.

Osobnost a kultura je směr americké kulturní antropologie, který byl rozvíjený od konce dvacátých let 20. století, a to žáky Franze Boase (žil v letech 1858-1942). Franz Boas byl považován za „otce americké antropologie.“ Boasovi žáci studovali zejména komplexní vztahy mezi jedincem a kulturou. Dále pak považovali za stěžejní výzkum procesů socializace a inkulturace.

Ve Spojených státech byli hlavními představiteli Abram Kardiner (žil v letech 1891-1981) a Géza Róheim (žil v letech 1891-1953, původem z Maďarska). Zaměřili se na studium formování osobnosti v různých kulturách. Středobodem jejich výzkumu byla psychoanalýza. (Srov. SOUKUP, M.: *Antropologie v psychosociálních vědách*, s. 80). Do psychologické antropologie je také někdy řazený konfiguracionismus.²⁰

²⁰ „Směr v americké kulturní antropologii studující kultury jako systémy kulturních prvků uspořádaných podle dominantního organizačního principu - konfigurace, která plní integrativní a selektivní funkci.“ Zdroj: [online]. Dostupné z:<<http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/konfiguracionismus>>.

2.2.3 Antropologie teologická

„Teologická nauka o původu člověka a lidského pokolení vyvolává řadu problémů, které většinou pocházejí z moderní vědy. Je jasné, že teologická antropologie nemůže brát v úvahu všechny výsledky vědeckého bádání o vzdáleném původu lidstva. Její zájem o vědecký pohled na původ člověka je spíše souhrnný: předpokládá aktuální bádání a vyslovuje svůj úsudek o problémech, které mají bezprostřední vztah k teologii o stvoření. Musíme si tedy uvědomit skutečnost, že teologická nauka o tajemství počátků otvírá pro naše uvažování nové obzory, nepřístupné pro pozitivní vědy. Teologie nechce nahrazovat vědu ve výkladu původu člověka, pouze chce doplnit a překročit omezené obzory pozitivní vědy tím, že se zamýšlí nad zkušeností stvořenosti prožívané ve víře v Krista.“²¹

Teologickou antropologii nelze snadno definovat. Hledá odpovědi na otázky původu a budoucnosti člověka, jaký je cíl a smysl lidského bytí, a to v teologické perspektivě, tedy ve vztahu člověka k Bohu. Úvahy o člověku by se daly rozdělit na čtyři základní části, a to předurčení, stvoření a hřích, ospravedlnění a život v milosti. (Srov.: BOUBLÍK, V.: *Teologická antropologie*, s. 7-9).

Problémy kolem člověka a jeho určení lze zodpovědět smrtí a zmrtvýchvstáním Krista. Predestinace v Kristu má širší rozměr, jelikož Bůh chce milovat všechny tvory, které stvořil a zároveň touží po lásce všech, co jsou sjednoceni v Kristu - jde o to, aby se Boží láska znovu projevila. (Srov.: BOUBLÍK, V.: *Teologická antropologie*, s. 12-13).

Toto lze nalézt i v Listu Efesanům a Kolosanům, kde je Kristus představen jako Budoucnost celého tvorstva, a to právě díky sjednocení všech v Kristu. Na toto učení navazují i Otcové a scholastická teologie. (Srov. BOUBLÍK, V. *Teologická antropologie*, s. 108-110).

Antropologie v Písmu sv. příliš neřeší problémy se strukturou člověka, jelikož je toho názoru, že je podstatná jednota člověka. Patristická tradice přinesla prvky platonismu do biblické antropologie, čímž ale pojem ducha a těla získal jiný rozměr (vzhledem k neúprosnému protikladu mezi hmotou a duchem v platonismu, kdy spojení ducha s tělem je vnímáno spíše jako trest). Všeobecně však platí, že existuje jisté pouto, které spojuje ducha s tělem. (Srov. BOUBLÍK, V. *Teologická antropologie*, s. 61-62).

²¹ BOUBLÍK, V.: *Teologická antropologie*, s.29.

Ve středověku rozlišujeme tři hlavní linie: první linie - před sv. Tomášem. Tato tvrdí, že duši a tělo spojuje jistý zprostředkující prvek. Antropologie sv. Tomáše byla přijímána s jistou nedůvěrou, která po dvou stoletích vymizela a jeho teorie pevně zaujala své místo. Sv. Tomáš na nauku o lidské přirozenosti aplikoval své metafyzické učení o uskutečnění a možnosti a o tvaru a látce. V tomto spatřuje jednotu. Poslední hlavní myšlenka středověkých teologů se vyznačuje tvrzením, že jednota duše a těla je podstatná a bezprostřední. (Srov. BOUBLÍK, V. Teologická antropologie, s. 62-63).

Co se týče moderní teologie, tak tady doposud není stanovisko vypracované. Teologická antropologie prošla jistým vývojem, kdy nejčastěji zmiňovaný postoj je takový, že člověk je tvořen duchem a tělem a tyto dvě složky tvoří jednotu člověka. Antropologie je tedy věda o člověku, která hledá odpovědi na otázku o původu člověka a jeho směřování. Činí tak z filosofického, psychologického a teologického hlediska.

3 Teilhard de Chardin – život a dílo

Pierre Teilhard de Chardin, za svého života budil a snad i dnes vyvolává svým originálním a svobodným myšlením, mnohé kontroverze. Setkával se s výtkami, nepochopením, překážkami, dokonce zákazy a odmítnutími, jak v oblasti akademické, kde mu vědecká obec vytýkala užívání nepřesné terminologie, mísení pojmů, používání spíše literárního než vědeckého způsobu vyjadřování, tak i s překážkami z oblasti církevních představených, kterým se nelíbilo Teilhardovo přílišné novátorství. Nepochopení vyvolávala kritika církve, jejího vztahu k věřícím, Teilhardova vstřícnost ke „světu“ a jeho propojování teologie s vědou. (Srov. CHARDIN, P.T. *Chut' žít*, s.17). Proč tomu tak bylo? Odpovědi a lepší porozumění můžeme najít, pokud se blíže seznámíme s podmínkami, ve kterých vyrůstal a s prostředím, které ho formovalo.

3.1 Dětství – rodina, prostředí, studia

Pierre Teilhard de Chardin se narodil 1.května 1881 Emmanuelovi a Berthe-Adele Teilhard de Chardin v jižní Francii, na rodinné usedlosti v Sarcenatu. Oblast Auvergne byla pro malého Teilharda jako stvořená. *„Auvergne mne utvořilo... Auvergne mi posloužilo jako přírodovědecké muzeum a zároveň jako rezervace divokého života. Sarcenat v Auvergne mi umožnil okusit vůbec poprvé radost z objevování... Auvergne vděčím za své nejcennější vlastnictví: za sbírku oblázků a kamenů, jež se v místech, kde jsem žil, dají nalézt dodnes“*.²²

Zálibu v přírodě a přírodních vědách u Teilharda rozvíjel a podporoval zejména jeho otec, který se sám věnoval především geologii. Otec tak probudil u chlapce vášeň objevovat a zkoumat horniny a není tedy překvapením, že právě v této oblasti dosáhl později Teilhard de Chardin svých největších úspěchů a stal se uznávaným paleontologem. Teilhardova matka byla prapraneteří slavného francouzského básníka Francoise-Marie Aroueta, známého pod jménem Voltaire. Její zbožnost a vlídnost měla zásadní vliv na malého vnímavého Teilharda. Sám Teilhard vzpomíná na matku takto: *„Musela na mne padnout jiskra, aby oheň začal plápolat. A nepochybně se mi jí dostalo*

²² [online]. Dostupné z: <http://elabs.com/van/TdC-Evelyn_Grim-CZ.pdf>

od mé matky, jiskry zrozené z proudu křesťanské mystiky, zažehující a rozněčující mou dětskou duši. Skrze tuto jiskru se měl „můj vesmír“, v té době dosud jen zpola zosobněný, amortizovat, a získat tak své plné ustředění.“²³

O tom, že byl Teilhard zvědavý už jako malý chlapec, svědčí historka, kdy se svojí sestrou Margueritou-Marií podnikli výpravu, při které se rozhodli prozkoumat, co je uvnitř sopek. Dětská touha objevovat, schopnost pozorovat, společně s bystrým intelektem, byly předpokladem pro vnímání přírody, poznávání jejích součástí, kamenů, tvorů, “hmoty“. Studium geologie a přírodních věd zásadně ovlivnilo Teilhardův život a poskytovalo mu útočiště, především v dobách exilu. „*Vlastně jsem se i na nejvyšším stupni své duchovní dráhy cítil ve svém živlu pouze tehdy, když jsem byl ponořen do oceánu hmoty*“²⁴ ...

Teilhard de Chardin současně při studiu geologie dál rozvíjel svou zbožnost a před koncem studia na internátní škole oznámil rodičům, že má v úmyslu vstoupit do řádu jezuitů. V dubnu 1892 vstupuje do jezuitské koleje v Mongré, ve Villefranche-sur-Saone. Tovaryšstvo Ježíšovo, se svým důrazem na vzdělání, na aktivní, ale i asketický způsob života, bylo pro Teilharda nanejvýš vhodným a inspirativním prostředím. Teilhardovo rozhodnutí stát se jezuitou, bylo tehdy nanejvýš šťastné, protože i když se Teilhard dostával svými úvahami do sporu s církevními představenými, nikdy mu řád nebránil v jeho vědecké práci. Jeho profesor, P. Henri Brémond, o Teilhardovi píše: “*Před třiceti lety jsem měl na humanitní vědy malého auvergnana, velmi inteligentního, který byl ve všem první, ale byl k uzoufání rozvážný*“ (...)²⁵

Studia v jezuitské koleji jsou dlouhá. Důraz, kladený na studium, vytvářel ideální prostředí a podporoval Teilharda, jak ve vědecké práci, tak v rozvoji jeho duchovního života. Počátek devatenáctého století ve Francii příliš nepřál životu církve, a tak byly jezuité a další řády ze země vykázány. Teilhard prožíval těžké období, trápila ho postupující nemoc jeho sestry Margueritty-Marie a smrt dvou dalších sourozenců. Tyto události ho zasáhly natolik, že chtěl dokonce opustit svá studia přírodních věd a věnovat se pouze studiu teologie. Na domluvu bývalého novicmistra Teilhard ve studiích pokračoval a postupem času se ukázalo, jak bylo jeho rozhodnutí moudré. Teilhard tráví

²³[online]. Dostupné z: <http://elabs.com/van/TdC-Evelyn_Grim-CZ.pdf>

²⁴ HÉRONNIÈRE, É. *Teilhard de Chardin: mystika přerodu*, s. 21

²⁵ HÉRONNIÈRE, É. *Teilhard de Chardin: mystika přerodu*, s. 22

tři roky studiem scholastické filosofie v Hastingsu. (Srov. HÉRONNIÈRE, E. *Teilhard de Chardin: mystika přerodu* str. 22-23).

Další léta získával Teilhard učitelské dovednosti v egyptské Káhiře jako lektor fyziky a chemie. Do tohoto období spadá také první z jeho paleontologických úspěchů, když nachází žraločí zuby a na základě tohoto objevu je představen nový druh žraloka nazvaný Teilhardia. Klidné období, kdy se Teilhard vrátil zpět do Anglie, aby dokončil svá teologická studia, narušila smrt sestry Francoise, která jako řádová sestra pečovala o nejchudší v čínské Šanghaji. V Hastingsu strávil Teilhard, jako student teologie, čtyři roky. Vedle studia teologie pokračoval nadšeně v prohlubování znalostí z geologie. Geologii věnoval všechnen volný čas, objevoval přírodu, hledal zkameněliny, poznával svět, svoji milovanou „hmotu“. V Hastingsu potkává Teilhard svého celoživotního přítele Augusta Valensina, se kterým mohl sdílet svoji vášeň pro objevování, své úspěchy, nezdary. (Srov. HÉRONNIÈRE, E. *Teilhard de Chardin: mystika přerodu* str. 22 - 29).

„Puzen vnitřní potřebou nabízel jsem se vždy našemu Pánu za jakési zkušební pole, aby na něm v malém vytvořil splynutí dvou velkých lásek Boha a světa.“²⁶ Právě v této době se v jeho životě odehrála zásadní událost, která byla impulzem pro jeho další promyšlení vzniku vesmíru a dala jeho úvahám zcela nový směr.

V Hastingsu se Teilhard seznamuje s duchovní literaturou, která se pro něj stane inspirací. Zaujme ho především dílo kardinála Johna Henryho Newmana a k jeho dílu se vrací celý svůj život. Rozhodující vliv na myšlení Teilharda de Chardin, mělo setkání s myšlenkami Henriho Bergsona, s jehož „Tvořivým vývojem“ se seznámil při svém pobytu v Hastingsu. V díle Henriho Bergsona objevil Teilhard pojem evoluce. *„Od Bergsona Teilhard převzal vizi stále probíhající evoluce-podle Bergsona se evoluce neustále šířila, byl to příliv života, neusměrňovaný žádným konečným účelem“.*²⁷

Jak uvádí Édith de la Héronnière: *„Bergsonova filosofie je nesena myšlenkou tvoření, jež probíhá v čase a vystupuje k duchu.“²⁸* To je myšlenka, která Teilharda ohromí, a dá nový směr jeho úvahám. Teilhard se Bergsonovým uvažováním nechává ovlivnit, ale později se s jeho závěry rozchází. *„Bergson zůstává dualistou“, ... „zatím co u Teilharda se komplexifikace hmoty postupně vyvíjí k jedinému bodu konvergence,*

²⁶ V dopise P.Aug.Valensinovi 31.12.1926

²⁷ HÉRONNIÈRE, É.: *Teilhard de Chardin: mystika přerodu* str. 28

²⁸ HÉRONNIÈRE, É.: *Teilhard de Chardin: mystika přerodu* str. 30

což mu uděluje současně směr a vyústění: bod Omega, jinými slovy – v křesťanské perspektivě – Kristus“²⁹.

Pro porozumění, proč se Teilhard dostával do názorového střetu s církevními představenými, je podstatné si uvědomit, v jaké době začal Teilhard promýšlet otázky evoluce, vztahu života a vesmíru a světa vůbec. (Srov. GORESSOVÁ, I.F. *Syn země* str.16-18). V době, kdy se Teilhard seznamoval s dílem, které ovlivnilo a nasměrovalo jeho další myšlení, Bergsonovým „Tvořivým vývojem“, ještě nebyla situace v církevních kruzích natolik napjatá, aby byl „Tvořivý vývoj“ a mnoho dalších textů na seznamu zakázaných knih. Netrvalo dlouho a situace se obrátila, konzervativní italská kurie, ve snaze udržet tradiční postoje církve, vystoupila proti novým myšlenkám a hypotézám a označila je za projevy modernismu (snaha spojit tradiční, konzervativní křesťanství s vědou a filosofií). Bylo jen otázkou času, než se některá díla ocitla takzvaně na indexu. V této době formuloval Teilhard své hypotézy o vesmíru a jeho vývoji. Až mnohem později se dostával při publikaci některých textů do sporu s církví a jejími představiteli. Prostřednictvím své sestřence Marguerity Teilhard Chombonové se mladý Teilhard dostal do společnosti, kde měl možnost diskutovat s kolegy, vědci, napříč různými vědeckými obory, a tak mohl prezentovat své úvahy a hypotézy a zároveň se mu dostávalo odpovídající zpětné vazby.

3.2 Zkušenost první světové války

Marguerita Teilhard Chombová Teilharda významně podporovala a byla pro něj oporou v přetěžké době první světové války. Zkušenost války byla pro Teilharda tvrdou zkouškou. Obstojí přemýšlivý, disciplinovaný mladý muž v prostředí natolik vzdáleném tichu učeben a trpělivé práci badatele? Jako nosič raněných se Teilhard aktivně účastnil i největších bojů první světové války, např. v bitvě u Verdunu. (Srov. GORESSOVÁ, I.F. *Syn země* str. 11-13). Na bojišti se Teilhard pohyboval s nesmírnou odvahou, pomáhal raněným přímo pod palbou. Jako by naprosto ignoroval bezprostřední nebezpečí smrti. Když se Teilharda spolubojovníci ptali, jak to dělá, že si počíná tak chladnokrevně, odpověděl: „*Budu-li zabít, změní se jenom můj stav, a to je všechno*“.³⁰ Bezprostřední hrůzy války probudily v Teilhardovi novou sílu jeho duchovního života. Ve své „válečné“

²⁹ HÉRONNIÈRE, É.: *Teilhard de Chardin: mystika přerodu*, s. 30

³⁰ HÉRONNIÈRE, É.: *Teilhard de Chardin: mystika přerodu*, s. 39

korespondenci popisuje svoje pocity, zkušenosti, své zážitky s mystikou. (Srov. HÉRONNIÈRE, E. *Teilhard de Chardin: mystika přerodu* str. 38).

V jedné z největších bitev první světové války, v bitvě u Verdunu, získává Teilhard první mystické zkušenosti. Zajímavé je, že ani po skončení války se Teilhard necítí válkou zlomený a téměř se k tomuto období svého života už nevrací, přesto, že zkušenost války musela být pro tak vnímavého člověka, jako byl Teilhard, něčím naprosto otřesným. (Srov. GORESSOVÁ, I.F. *Syn země* str.15). Později si Teilhard uvědomuje, že ve válce si, ne poprvé, uvědomil, v čem spočívá síla jednoty a kolektivu. Právě z tohoto pocitu a zkušenosti může pramenit Teilhardova obava, někteří autoři píší „hrůza“ z individualizace, která oslabuje a umenšuje potenciál kolektivní práce.

3.3 Dílo Teilharda de Chardin, exil, smrt

Po válce se Teilhard vrátil do Paříže a začal přednášet prehistorii a paleontologii. Napětí mezi církví a „světem“ pokračovalo i ve druhé polovině 19.století. Obě zúčastněné strany se obrnily na svých pozicích a v této atmosféře promýšlel Teilhard své úvahy o sjednocení hmoty a ducha, o vývoji, čímž se svým uvažováním ocitl na tenkém ledě, vezmeme-li v úvahu, že evoluce byla v té době pro katolickou církev téměř zakázané téma. „*Teilhard vnímal Boží království jako pronikající skrz naskrz království lidské, integrující a přesahující je, ale jako to, které je nikdy nezničí ani nezamítá.*“³¹

Podle Teilharda lze skrze hmotu vidět a poznávat Boha, což ani v nejmenším neodpovídalo tradičnímu postoji církve v této otázce. Teilhard výhrady církve respektoval, ale svou oslavu hmoty promýšlel dále a výsledkem byla práce „*Duchovní moc hmoty, hymnus a oslava Božské podstaty hmoty*“. Na úvahy o podstatě hmoty a jejím významu pro rozšíření víry člověka navazují pojednání o divinizaci lidského úsilí, vědomí o svobodném vědomém podílení se na utváření Božského prostředí, které skrze společné, svobodné a vědomé úsilí vrcholí v dosažení bodu Omega.

Hlavním tématem Teilhardovy celoživotní práce je snaha objasnit vývoj na úrovni člověka společně s vývojem celého kosmu. Vědecké zkoumání vesmíru se snažil spojit s otázkami křesťanského pohledu na svět a dokázat vzájemné prolínání a závislost obou světů. Pro své úvahy čerpal oporu v různých oblastech vědy - biologii, fyzice, organické

³¹ Srov. HÉRONNIÈRE, É.: *Teilhard de Chardin: mystika přerodu*, s. 48

chemii, psychologii i společenských vědách. Podle Teilhardova názoru nedala tehdejší věda dostatečnou odpověď na otázky, týkající se postavení člověka v přírodě, o kosmogenezí a významu člověka ve vývoji celého vesmíru. Teilhard odmítá označení člověka jako epifenoménu (z řec. *epi-fainó*) „vedlejší, průvodní jev, nepodstatná okolnost.“³²

„Život není bizarní anomálie, která tu a tam vykvétá na hmotě, ale privilegovaný extrém univerzální kosmické vlastnosti, že život není epifenómem, ale podstatou samotného fenoménu.“³³ Člověk je podle Teilharda částí života, a to částí nejcharakterističtější, polarizující a nejživotnější. Přičemž život chápe jako výraz jednoho z nejvýznačnějších a nejzákladnějších procesů světa kolem nás. Člověk jako klíč k vesmíru.

V Teilhardových úvahách je celý svět uspořádáván vnitřními silami, energiemi a jejich interakcemi. Svět se vyvíjí v procesu sebeuskutečňování.³⁴ A toto sebeuskutečňování trvá neustále až do současnosti. Pozorným zkoumáním vývoje vesmíru, vidí Teilhard dvojí pohyb hmoty, který jako by měl různé a zdá se i opačné tendence. Mluvíme zde o:

1. Entropii - tendence sestupná, pozorovatelná na mnoha fyzikálních procesech, kdy korpuskulární soustavy upadají do stavu, v němž přestává veškerá výměna energie, můžeme ji sledovat na mnoha procesech, které probíhají samovolně např. ochlazování hmoty. (Srov. VRÁNA, K. *Teilhard de Chardin*, str. 32-33).

2. Syntropii – „negentropii“, opačné tendenci, příslušnou k vývoji, životu, působí vzestupně, od stavů nižších k vyšším, ke komplexnosti hmoty. (Srov. VRÁNA, K. *Teilhard de Chardin*, str. 32-33).

Na základě těchto závěrů se Teilhardovi jeví život jako síla, namířená proti entropii, „...z hlediska zkušenostní vědy, je život hmotným projevem komplexnosti.“³⁵

Nepohodlný otec Teilhard byl formálně vyslán na geologickou výpravu na Dálný východ, ale prakticky šlo o to, zkomplikovat Teilhardovi šíření jeho myšlenek. Tehdy se

³² [online]. Dostupné z: <<http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/epifenomen>>

³³ CHARDIN, P.T. *Místo člověka v přírodě. Výbor studií*, s.14.

³⁴ Srov. Mc ELWAIN, H. *Budoucnost člověka*, s. 18.

³⁵ CHARDIN, P.T. *Místo člověka v přírodě. Výbor studií*, s.14.

začala série jeho vědeckých výprav v různých částech světa. Když Pán Bůh zavře jedny dveře, otevře jiné a Teilhard se díky své vědecké práci v oblasti geologie stal respektovaným a uznávaným odborníkem. Objevení tzv. pekingského člověka, se stalo mezníkem pro dějiny původu člověka.³⁶

Ke konci života pobýval Teilhard většinu času mimo Francii, ne oficiálně, ale reálně byl v jakémsi vyhnanství. Přesto, že se ho církevním představitelům nikdy nepodařilo „usvědčit“ z hereze, a i když měl své zastánce i mezi spolubratry jezuity, přesto mohl uveřejňovat pouze svá vědecká pojednání. Přátelům říkával: „*Byl bych zrádce, kdybych nepsal*“. Jeho věrnost řádu a církvi uprostřed tolika nevýslovných zklamání při styku s oběma těmito institucemi je opravdu pozoruhodná.³⁷

Na začátku padesátých let odjíždí Teilhard do New Yorku. Za zmínku stojí jeho cesta do Jižní Afriky, odkud se vrací do rodné Francie s nadějí, že církev poněkud změkčí podmínky pro publikování jeho díla. Teilhard se jako už tolikrát, setkává s neochotou cokoliv měnit v jeho prospěch, a tak se zklamáný, ale poslušný vrací do Spojených států, kde také o Velikonocích v roce 1955 náhle umírá na selhání srdce.

³⁶ Mc ELWAIN, H. *Budoucnost člověka*, s. 14.

³⁷ Mc ELWAIN, H. *Budoucnost člověka*, s.14.

4 Antropologické aspekty v díle Teilharda de Chardin

V této kapitole se budeme podrobněji věnovat jednotlivým částem myšlení Teilharda de Chardin. Tato kapitola bude rozdělena na dvě větší části, z nichž každá má řadu podkapitol-jednotlivých témat. První část se bude věnovat pojetí člověka Teilharda de Chardin, druhá část se bude věnovat lidské činnosti.

První část, Pojetí člověka, se bude dělit na osm podkapitol; nejprve se podíváme na místo člověka ve vesmíru, poté se zaměříme na biologický vývoj člověka, následovat bude podkapitola věnovaná hmotě. Čtvrtá podkapitola nese název Energie – otázka dvojí energie, poté přijde na řadu vědomí. Předposlední kapitola se bude zabývat reflexí – hominizací a první část uzavře osmá podkapitola s názvem Schopnost vidět.

Druhou část, Lidská činnost, bude tvořit sedm podkapitol; aktivity, pasivity, dále tři typy osobnosti podle Teilharda de Chardin. Čtvrtá podkapitola se bude zabývat láskou jako tvořivou silou, pátá podkapitola se bude věnovat posvěcování lidského úsilí. Předposlední kapitola nese název noosféra a poslední podkapitola se jmenuje bod Omega.

4.1 Pojetí člověka

Jak jsem již uvedla, tato kapitola se bude členit na osm podkapitol: nejprve se podíváme na místo člověka ve vesmíru, poté se zaměříme na biologický vývoj člověka, následovat bude podkapitola věnovaná hmotě. Čtvrtá podkapitola nese název Energie – otázka dvojí energie, poté přijde na řadu vědomí. Předposlední kapitola se bude zabývat reflexí – hominizací a první část uzavře osmá podkapitola s názvem Schopnost vidět.

4.1.1 Místo člověka ve vesmíru

Teilhard de Chardin se mj.zabýval krizí ve společnosti. Krizi, v níž se lidstvo nachází, se snaží zasadit co nejvíce do možných souvislostí s celým vývojem lidstva. Přichází s jedinečnou myšlenkou o vzniku a vývoji světa, života, člověka a společnosti. Vysvětluje fyzikální zákonitosti od vzniku atomů až po člověka. Tvrdí, že vše ve vesmíru a našem světě se vyvíjí od jednoduchého ke složitému, od neuspořádaného k uspořádanému. Vnímá člověka jako biologickou až kosmickou bytost. Člověk není statický střed světa, ale je osa a špička evoluce. Podle jeho myšlenek se také člověk

neustále vyvíjí. Lidský vývoj doplňuje socializace a následný vznik tzv. noosféry. (Srov. CHARDIN, P.T. *Vesmír a lidstvo*, s.67-80).

4.1.2 Biologický vývoj člověka – člověk fenomén

Chardin se snaží odpovědět na otázku, jaké místo zaujímá člověk v přírodě a nejen v ní. V jeho pojetí je příroda vesmír, tedy všechno, co nás obklopuje, živé i neživé. Hlavní myšlenkou jeho vymezení fenoménu "člověk" je snaha o vysvětlení vesmíru skrze člověka. Jestliže chceme pochopit vesmír, nelze z tohoto celku vynechat člověka, který je nedílnou součástí vesmíru. Zde se Teilhard ptá: Jaké je místo člověka ve světě? Je jen jeho součástí? Nebo lze snad tvrdit, že je člověk určitým stadiem vývoje vesmíru?

Vše velmi odborně popisuje na vývoji člověka, od pravěkých předchůdců až k polidštění člověka. Teilhard dochází k závěru, že jelikož je člověk tvor společenský, následuje po biologickém vývoji i vývoj sociální, který spěje ke vzniku civilizace. (Srov. CHARDIN, P.T. *Místo člověka v přírodě. Výbor studií*, s.47-55).

4.1.3 Hmota

„Rozhodující etapu této duchovní cesty, jíž pro něj byla válka, vyjádřil v jednom z posledních textů z tohoto období, jíž je duchovní moc hmoty.“³⁸

„HYMNUS NA HMOTU

„Bud' požehnána, drsná hmoto, neplodný úhore, tvrdá skálo, jež ustupuješ jen násilí a nutíš nás pracovat, když chceme jíst.

Bud' požehnána, nebezpečná hmoto, kruté moře, nezkratná vášni, která nás pohltíš, když tě nespoutáme.

Bud' požehnána, mocná hmoto, neodolatelná evoluce, skutečnosti stále se rodící, jež v každé chvíli rozbíjíš naše rámce a nutíš nás sledovat tvoji pravdu stále dál.

Bud' požehnána, univerzální hmoto, trvání bez hranic, étere bez břehů, trojí propasti hvězd, atomů a generací, jež stále překračuješ a rušíš naše těsné míry a zjevuješ nám rozměry boží.

Bud' požehnána, neproniknutelná hmoto, která se prostíráš mezi našimi dušemi a světem podstat a necháváš nás toužit proniknout nesešivanou rouškou fenoménů.“³⁹

³⁸ HÉRONNIÈRE, É.: *Teilhard de Chardin: mystika přerodu*, s. 48

³⁹ CHARDIN, P.T. *Svatá hmota*, s. 180

Hmotu Teilhard dělí na elementární a totální. Elementární hmotu dále rozebírá z hlediska mnohosti, jednoty a energie. Totální hmotu rozebírá z hlediska systému, celku a kvanta. Nakonec se věnuje evoluci hmoty, a to z pohledu tvárnosti a číselných zákonů. (Srov. CHARDIN, P.T. *Vesmír a lidstvo*, s. 35-45).

4.1.4 Energie – otázka dvojí energie

Hmota proniká na vyšší úroveň díky duševní energii. Teilhard rozděluje duševní energii na radiální a niternou. Radiální energie je hnací síla, která žene vývoj neustále směrem nahoru. Niterná energie vede vývoj přes veškeré zákruty k cíli zkrácenou cestou. (Srov. Mc ELWAIN, H. *Budoucnost člověka*, s. 34-35).

4.1.5 Komplexnost

Jak vidí komplexnost Teilhard? „*Tímto výrazem budu rozumět jediné kombinaci, totiž tu zvláštní vyšší formu seskupování, pro niž je charakteristické, že navzájem svazuje určitý – větší nebo menší – počet prvků, ať již je či není provázena nějakým vedlejším shlukováním nebo opakováním – kombinaci dávající vznik uzavřenému celku určitých rozměrů, jako je atom, molekula, buňka, metazon.*“⁴⁰

Kombinací vzniká seskupení, které obsahuje pevný počet prvků, a prvky vytvářejí uzavřený celek. Z těchto dvou základních rysů vyplývá Teilhardova teorie antropogeneze. Kombinací vzniká seskupení, které je v každém okamžiku v sobě strukturálně dokončeno – korpuskule. Přirozená jednotka, povrchem organicky v sobě omezena, která na vyšší úrovni složitosti vykazuje stopy autonomie. V této formě komplexnosti, lze vypožorovat „centrokomplexnost“ – střed z hlediska aktivity.

Na křivce korpuskulizace vykládá Teilhard vývoj vesmíru, od nejmenších a jednoduchých objektů – jaderných částic a postupuje k živým korpuskulím. Tímto postupem se Teilhard dopracovává k nejrozsáhlejší komplexnosti, kterou nazývá – planetizovaným lidstvem – noosférou. Teilhard ve svých úvahách objevuje třetí rozměr vesmíru, nespokojuje se s fyzikálními pojmy nejmenší, největší, ale uvažuje o třetím účinku nekonečna a tímto třetím účinkem myslí – život. Život s jeho vnějšími a vnitřními charakteristikami. V těchto souvislostech Teilhard promýšlí účinky zkomplexněné hmoty a mluví o předživé hmotě, která se rozžhavuje životem. V této části Teilhardových úvah se pohybujeme v oblasti biologie a fyziky, kdy fyzikálními jevy Teilhard objasňuje

⁴⁰ CHARDIN, P.T. *Místo člověka v přírodě*, s. 15.

biologický proces vzniku života. Teilhard pozoruje dva kritické body ve vývoji kosmogeneze:

1. Příchod života - bod oživení
2. Příchod člověka – bod polidštění – reflexe

4.1.6 Vědomí

S vývojem života dochází i k vývoji vědomí. Vědomí se nalézá pouze u živočichů, kteří mají nervovou soustavu. Teilhard nachází souvislost mezi tím, když se bytost stává složitější a soustředěním se sama k sobě (Srov. Mc ELWAIN, H. *Budoucnost člověka*, s.33): „*Čím se nějaká bytost stává složitější, tím soustředěnější je sama k sobě a tím si je stále víc vědoma sama sebe.*“⁴¹

4.1.7 Reflexe – hominizace

Teilhard de Chardin vychází ze zrání člověka, z „antropogeneze“ vedoucí k „hominizaci“ („zlidštění“). Teilhard de Chardin od budoucnosti očekává, že lidstvo dospěje až k „ultra-humanismu“. K tomu stačí pouze, aby člověk v lidstvo věřil. Pro Teilharda je naléhavým příkazem hledat to, co je společné lidem, kteří „nasazují duši ve prospěch budoucnosti větší, než jsou sami“. (Srov. CHARDIN, P.T. *Chut' žít.*, s.31-36).

4.1.8 Schopnost vidět

„*Pro Teilharda leží celek života ve slově vidět – v porozumění, v proniknutí různými vrstvami existence.*“⁴² Schopnost vidět znamená dívat se na svět jinak, ať už se ohlížíme k vývoji lidstva zpět, nebo se díváme kupředu a vidíme naše vize. Jsou lidé, kteří se mohou dle libosti dívat jakkoli dlouhou dobu a nic neuvidí a pak jsou lidé, kteří jsou schopni vidět okolní svět zvenčí, ale i zevnitř a vidí i profánní věci jako posvátné. „*nic není profánní pro toho, kdo umí vidět. Naopak, všechno je posvátné pro toho, kdo v každém tvorů rozpoznává tu část vyvoleného bytí, která je podrobena Kristově přitažlivé síle na cestě k dovršení.*“⁴³

Ve vývoji kosmu lze sledovat dvojí tendenci: sestupnou a vzestupnou. Tato záhadná podvojnost prostupuje celým světem - entropií, smrtí i životem. (Srov. Mc

⁴¹ Mc ELWAIN, H. *Budoucnost člověka*, s. 33.

⁴² Mc ELWAIN, H. *Budoucnost člověka*, s. 19.

⁴³ CHARDIN, P.T. *Chut' žít*, s. 29

ELWAIN, H. *Budoucnost člověka*, s. 19)., *Stačí otevřít oči a pozorovat kladné i záporné skoky, žádoucí i hrozivé, k nimž dochází v každém okamžiku všude kolem nás.*⁴⁴

V této podkapitole jsme nahlédli hlouběji do myšlenek Pierra Teilharda de Chardin, a to vzhledem k pojetí člověka. Rozebrali jsme několik úhlů pohledu-místo člověka ve vesmíru, dále jsme se věnovali člověku fenoménu, hmotě, energii, komplexnosti, vědomí, hominizaci a nakonec schopnosti vidět. V následující podkapitole nahlédneme další důležité aspekty, které určují a ovlivňují život člověka. Z pohledu lidských činností, jako jsou např. aktivity, pasivity a další projevy lidského života, které se podílejí na dosažení bodu Omega.

4.2 Lidská činnost

Teilhard de Chardin viděl smysl lidského života v činnosti, která se soustřeďuje a vědomým a maximálním úsilím pokračuje v dosažení konečného a neměnného bodu v kosmu. Bodu Omega. Předmětem našeho zájmu budou nyní: aktivity, pasivity. Následně shrneme celou tuto kapitolu.

4.2.1 Aktivity

Lidský život lze rozdělit do dvou složek: aktivity a pasivity. Aktivity představují úsilí nebo rozvoj. Každá lidská činnost vede ke spojení s Bohem, stáváme se tak Božími nástroji a tím přispíváme k tvořivé Boží síle. Existují dvě oblasti, které člověk může milovat: Bůh a svět. Obě by měly být v souladu, abychom došli k divinizaci (spasení) našeho díla. (Srov. CHARDIN, P.T. *Chuť žít.*, s.12-19). Aktivita člověka je pro Teilharda zásadní předpoklad na k dosažení konečného bodu Omega. Myslím, že aktivitu považuje za povinnost v kontextu s další lidskou činností, byť někdy neuvědomělou a tou jsou pasivity.

4.2.2 Pasivity

Druhý aspekt Božského prostředí jsou naše pasivity. Pasivity Teilhard považuje za stejně důležité jako aktivity. Některé z pasivit jsou nevyhnutelné, neodvratné, jako např. spění ke smrti. Vědomou pasivitu, nekonání považuje Teilhard za destrukci snahy dospět k bodu Omega. „*Teilhard nás zve k hluboké meditaci o Zlu a smrti, o všech handicapech, nehodách, nemocech, o všech pasivitách umenšování, které nás brzdí a*

⁴⁴ CHARDIN, P.T. *Chuť žít.*, s. 180.

svazují, vedou nás k tomu, abychom se mohli dotknout prstem všeho, co může být v lidském světě nemožné, a jejichž výslednicí je smrt: 'Smrt je shrnutím a dovršením veškerých našich umenšení: smrt je zlo (...)'“⁴⁵

4.2.3 Tři typy osobnosti podle Teilharda de Chardin

Teilhard de Chardin dělí lidi na tři typy podle chuti k životu:

- unavení
- světáci
- výletníci (nadšenci)

Unavení, čili pesimisté, jsou lidé, kteří své štěstí hledají v klidu. Svůj život považují za omyl nebo za ztroskotání. Jsou obráceni do minulosti. Světáci jsou typičtí požitkáři, hledají štěstí v požitku, žijí tady a teď. Výletníci nebo také nadšenci, jsou typičtí optimisté. Žijí s elánem, život pro ně znamená vzestup, nebo poznání či objevování. Nebojí se obtíží a překážek. (Srov. CHARDIN, P.T. *Chut' žít.*, s. 157-160).

4.2.4 Láska – tvořivá síla

Lásku lze najít všude. Když pozorujeme sbíhavý vzestup vědomí kolem nás, zjistíme, že láska nikde nechybí. Téhož názoru byl již i Platón a dokonale to vyjádřil ve svých dílech (dialogích). Také středověcí myslitelé, např. Mikuláš z kusy, znovuobjevovali lásku všude kolem. (Srov. CHARDIN, P.T. *Vesmír a lidstvo*, s. 219-220).

Jak se z lásky stane tvořivá síla popisuje Teilhard následovně: „*Síly lásky, to jsou projevy zlomků světa, které se hledají, aby vznikl svět. To není žádná metafora — a daleko víc, než jen poesie. Ať je to síla nebo zakřivení, všeobecná gravitace těles, která je nám tak nápadná, je jen rubem či stínem toho, co skutečně hýbe přírodou. Mají-li věci svůj vnitřek, můžeme kosmickou energii „ve stavu zrodu“ najít jen ve vnitřní či radiální oblasti duchovních přitažlivostí. Láska ve všech možných odstínech není nic jiného a nic menšího, než více méně přímá stopa psychické konvergence vesmíru v nitru každého prvku. A to je, nemýlím-li se, paprsek světla, který nám pomůže vidět jasněji kolem sebe.*“⁴⁶

⁴⁵ HÉRONNIÈRE, É.: *Teilhard de Chardin: mystika přerodu*, s. 80.

⁴⁶ CHARDIN, P.T. *Vesmír a lidstvo*, s. 220.

4.2.5 Posvěcování lidského úsilí

Kromě toho, e byl teolog, byl Teilhard de Chardin také přírodovědec. Příroda je pro něho velmi důležitá, ovšem důležitější než příroda je lidské úsilí. Co spojení slov „Lidské úsilí“ znamená pro Teilharda konkrétně? Je to veškeré lidské snažení, trampoty, napětí, které podmiňuje a plodí čin. Dále to pro něj znamená výkon, který je třeba vynaložit na to, co je hodno námahy. Také je to cena, a to i v přenesené rovině, např. ve formě bolesti, bídy či odříkání, kterou neustále, upřímně a bez naříkání platí.

Život, pokrok, příroda. Slova, která pro něj hodně znamenají. Píše je s úctou velkými písmeny, má respekt k tomu, co znamenají. Právě to, je jeho převratný objev, který ho naplňuje úctou. (Srov. GÖRRESOVÁ, F.I. *Syn země: Člověk Teilhard de Chardin*, s.19-20).

„Úsilí je přirozená životní šťáva, která je určena k posvěcení...svaté jádro univerza, bod, který musíme zasáhnout...Trojí velké přirozené nasazení světa (úsilí o ovládnutí skutečnosti, o společenský řád, o výdrž v bolesti), povýšené do nadpřirozena, musí přispět k růstu Božího království...“⁴⁷

4.2.6 Noosféra

Ke vzniku noosféry je podle Teilharda de Chardina zapotřebí důležitá podmínka, a tou je socializace. Socializaci Teilhard definuje jako „univerzální vlastnost oživené hmoty“. Tato vlastnost je společná atomům i lidem. Sdružovat se je typické pro mnoho živočišných druhů, ale vždy existují jen společné rodiny, smečky či izolované skupiny. Ve vývoji člověka nastává totální socializace. Díky tomu začíná zcela nová kapitola zoologie. „*Etnické a sociální sjednocování vyzdvihuje pozvolna člověka, objevivšího se původně jako pouhý druh, do postavení nového zvláštního obalu naší Země.*“⁴⁸ Tento obal nazývá *noosférou* čili myslící sférou a vnímá ji jako vrchol biosferického cerebralizačního úsilí. (Srov. CHARDIN, P.T. *Místo člověka v přírodě. Výbor studií*, s. 61-70).

4.2.7 Bod Omega

Bodem Omega je nazýván bod konečného sbíhání vesmírné. Jde o Nejvyšší vědomou osobnost, ve které dosáhnou všechny ostatní vědomé osobnosti jednoty a

⁴⁷ GÖRRESOVÁ, F.I. *Syn země: Člověk Teilhard de Chardin*, s. 20.

⁴⁸ CHARDIN, P.T. *Místo člověka v přírodě. Výbor studií*, s. 62.

harmonie, ale přitom nepozbydou svou vlastní osobnost. Bod Omega je nečasoprostorová transcendentní božská skutečnost osobní povahy (je to Někdo). Tímto bodem je Kristus, který aktivizuje energii lásky celého světa a zpřítomňuje Boha. Kristogeneze je naprostým vyvrcholením socializace lidstva (Srov. VRÁNA, K. *Teilhard de Chardin*, s. 72-81).

V této podkapitole jsme se zabývali dalšími z mnoha podnětných myšlenek francouzského teologa přelomu 19. a 20.století, Pierra Teilharda de Chardin. postupně jsme se věnovali různým lidským činnostem, např. aktivitám, pasivitám, až jsme se přes tři typy osobností a tvořivou lásku dostali k lidskému úsilí, noosféře a v poslední části-bodu Omega, jakožto završení Teilhardových podnětů a myšlenek.

Celá tato kapitola se věnovala úvahám, názorům či teoriím tohoto velikého myslitele. Teilhard se věnoval jak přírodním vědám, tak teologii cele a beze zbytku. Není možné v rozsahu bakalářské práce všechny jeho podněty plně zachytit. Byl to člověk jedním slovem nadčasový.

Závěr

Když jsem vybírala téma pro svou bakalářskou práci, věděla jsem, že budu psát práci z oblasti teologie. Získat základy z fundamentální teologie byl hlavní důvod mého studia na Teologické fakultě. Cílem této bakalářské práce bylo zaměřit se v kontextu souvislostí na antropologické aspekty ve tvorbě Pierre Teilhard de Chardina a tento cíl byl naplněn zejména v kapitole 4. V uvedené kapitole jsem nastínila základní pojmy Teilhardova pohledu na člověka, jeho úkolu na spoluutváření světa.

Pierre Teilhard de Chardin věnoval svůj život dvěma milovaným oblastem, a to přírodním vědám a teologii. Jeho myšlení a konání bylo v jednotě, ve své víře i vědecké práci byl autentický. Chardin svými úvahami dokázal smířit hmotný svět se světem duchovním, a zbavil tak člověka „špatného svědomí“ z náklonosti ke hmotě.

Součástí cíle bylo i zhodnocení aktuálnosti Teilhardova odkazu. Můžeme v jeho díle nalézt „ozvěny budoucnosti“, tj. předběhl Teilhard de Chardin svou dobu? Dává nám jeho práce odpovědi na otázky dnešní doby?

Význam pro současného člověka spatřuji v Chardinově pojetí soupodstatnosti člověka s celým vesmírem, uvědomění si jeho aktivní účasti a vlivu na prostředí a skutečnost volby budoucnosti. Chardin viděl člověka jako fenomén, jako spolutvůrce kosmu. Svým vědomým, svobodným konáním dobra se člověk podílí na dosažení konečného bodu, ve kterém je vše sjednoceno, bodu Omega.

V předložené bakalářské práci jsme viděli, že Chardin ukazuje čtyři možné druhy takové volby, (přičemž dle něj je jediným správným řešením bod číslo čtyři): zanechání veškeré činnosti, mystické oddělení od světa, individualistické (egoistické) oddělení od skupiny, zapojení do celku, stání se jeho částí.

Způsob, jakým Chardin pracoval s pojmem energie, bychom mohli pokládat za první úvahy o jednom z objevů částicové fyziky, o teorii strun. Teilhard pracoval s pojmem entropie používaným v přírodních vědách jako míra neuspořádanosti systému. V navíjejícím, rozšiřujícím se světě, můžeme rozpoznat náznaky globalizace.

Ve shodě s papežem Františkem, který vyzývá člověka k překonání sebe sama, k překonání vlastní pohodlnosti, necitlivosti, Teilhard konstatuje: „Dokonalost záleží v odříkání.“⁴⁹

To, že má de Chardin doposud živé místo v učebních osnovách filozofie, teologie a etiky, znamená, že jeho odkaz má současníkům stále co nabídnout, že jeho myšlenky byly nadčasové a že v dějinách zanechal nesmazatelnou stopu.

Je inspirativní, povzbuzující a osvobozující poznávat člověka Teilharda de Chardin. Jeho práce a myšlení dalece přesahují svoji dobu, vezmeme-li v úvahu, v jakých podmínkách a době formuloval své myšlenky. Svým pojetím světa a Boha nabízí odpovědi na otázky 21. století.

„Nemám žádnou jinou ctižádost, než abych po sobě zanechal stopu zcela důsledného života, který se upíná k velkým nadějím světa.“⁵⁰ Myslím, že toto přání se mu podařilo naplnit.

⁴⁹ CHARDIN, P.T. *Chuť žít*, s. 14

⁵⁰ CHARDIN, P.T., Tiensin, 1927.

Seznam použité literatury a další prameny:

- CHARDIN, P.T. *Slova víry*. Vydání první. Refugium Velehrad-Roma, 2001. ISBN 80-86045-70-6
- BERGSON, H. *Vývoj tvořivý*. Praha: nákladem Jana Leichtera, 1919. ISBN neuvedeno.
- BOUBLÍK, V. *Teologická antropologie*. Karmelitánské nakladatelství v Kostelním Vydří, 2001. ISBN 80-7192-490-3.
- GÖRRESOVÁ, F.I. *Syn země: Člověk Teilhard de Chardin*. Velehrad: Refugium Velehrad Roma. 1998. ISBN 80-86045-07-2.
- HÉRONNIÈRE, É. *Teilhard de Chardin: mystika přerodu*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2009. ISBN 978-80-7412-036-7.
- CHARDIN, P.T. *Chuť žít*. Vydání první. Praha: Vyšehrad, 1970. ISBN neuvedeno.
- CHARDIN, P.T. *Jak věřím*. Vydání první. Praha: Vyšehrad, 1998. ISBN 80-7021-208-X.
- CHARDIN, P.T. *Místo člověka v přírodě. Výbor studií*. Praha: Svoboda-Libertas, 1993. ISBN 80-205-0309-9.
- CHARDIN, P.T. *Svatá hmota*. 1.vydání. Refugium Velehrad-Roma, 2005. ISBN 80-86715-43-4
- CHARDIN, P.T. *Vesmír a lidstvo*. Vydání první. Praha: Vyšehrad, 1990. ISBN 80-7021-043-5.
- KOMÁREK, S. *Dějiny biologického myšlení*. Praha: Vesmír, 1997. ISBN 80-85977-10-9.
- MAYR, E. *Co je evoluce*. Vydání 1. Praha: Academia, 2009. ISBN 978-80-200-1754-3.
- Mc ELWAIN, H. *Budoucnost člověka*. Vydání první. Aeterna, 1993. ISBN 80-900950-2-X.
- MIKEŠ, F. *Teilhard, evoluce a globální spiritualita*. 1.ydání. Olomouc: Univerzita Palackého, 2008. ISBN 978-80-244-2182-7.

ONDOK, J. P. *Přírodní vědy a teologie*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2001. ISBN 80-85959-93-3.

PECKA, D. *Člověk I*. Řím: Křesťanská akademie, 1970. ISBN neuvedeno.

PECKA, D. *Člověk II*. Řím: Křesťanská akademie, 1971. ISBN neuvedeno.

RIDEAU, E. *Myšlení Teilharda de Chardin*. Vydání první. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2001. ISBN 80-86045-74-9.

SCHELER, M. *Místo člověka v kosmu*. Vydání 1. Praha: Academia, 1968. ISBN neuvedeno.

SOKOL, J. *Filosofická antropologie*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-627-6.

SOUKUP, M. *Antropologie v psychosociálních vědách*. Praha: Pražská vysoká škola psychosociálních studií, 2010. ISBN 978-80-904541-1-8.

STÖRIG, H.J. *Malé dějiny filosofie*. Osmé české vydání. Karmelitánské nakladatelství v Kostelním Vydří, 2007. ISBN 978-80-7195-206-0.

VRÁNA, K. *Teilhard de Chardin*. Rychnov nad Kněžnou: nakladatelství Ježek, 1997. ISBN 80-85996-06-5.

WOLF, J. *Člověk a jeho svět*. Praha: Karolinum, 1999. ISBN 80-7184-871-9.

Materiály použité z internetu:

GRIM, J a M.E.: „*Teilhard de Chardin. Krátký životopis*.“ [online]. Dostupné z:<http://elabs.com/van/TdC-Evelyn_Grim-CZ.pdf>.

PREISSOVÁ KREJČÍ, A., MILATOVÁ, M. *Filosofická antropologie*. [online]. Dostupné z:<https://www.ksoc.upol.cz/fileadmin/ksa/kulturni-antropologie/frvs/5_filan.pdf>.

SOKOL, J.: „*Kant jako antropolog a pedagog*“ © 2014 [cit. 2014-03-09]. [online]. Dostupné z:<<http://www.jansokol.cz/2014/03/kant-jako-antropolog-a-pedagog/>>.

VLK, M. *Evoluce - postoj církve k problému*. © 2009 [cit. 2009-01-28]. [online]. Dostupné z:<<http://www.kardinal.cz/index.php?cmd=article&articleID=317>>.

Darwinismus - evoluční teorie. [online]. Dostupné z:<
<http://www.abcviry.cz/index.php/dukazy/76-darwinismus-evolucni-teorie>>.

Nástin pravoslavné antropologie na základě patristického učení o člověku. [online].
Dostupné z:<old.tf.jcu.cz/getfile/42ae7ae160917be5>.

[online]. Dostupné z: <<http://www.orthodoxia.cz/theolog/pojmy1.htm>>.

[online]. Dostupné z: <<http://slovník-cizích-slov.abz.cz/web.php/slovo/anthropos-rec>>.

[online]. Dostupné z: <<http://slovník-cizích-slov.abz.cz/web.php/slovo/determinizmus-determinismus>>.

[online]. Dostupné z: <<http://slovník-cizích-slov.abz.cz/web.php/slovo/konfiguracionismus>>.

[online]. Dostupné z: <<http://evoluce.wgz.cz/rubriky/uvahy-o-evoluci/lamarckismus>>.

[online]. Dostupné z: <<http://evoluce.wgz.cz/rubriky/uvahy-o-evoluci/neodarwinismus>>.

ABSTRAKT

KLIMEŠOVÁ, A. *Antropologické aspekty v teologii a díle Teilharda de Chardin*. České Budějovice 2005. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra teologických věd. Vedoucí práce L. Kolářová.

Klíčová slova:

Křesťanství, evoluce, evoluční teorie, původ člověka, teologická antropologie, vesmír

Bakalářská práce s názvem „Antropologické aspekty v teologii a díle Teilharda de Chardin“ se krátce věnuje životu Pierra Teilharda de Chardin. Hlavním úkolem této práce byla analýza jeho děl s cílem nalézt v nich antropologické aspekty. V prvních dvou kapitolách se zabývá nejprve představami o člověku a antropologii. Ve třetí kapitole je krátký nástin životopisu Pierra Teilharda de Chardin. Ve čtvrté kapitole je pečlivý rozbor jeho díla. Cíl práce byl naplněn – v díle jezuity Pierre Teilharda de Chardin lze nalézt antropologické aspekty.

ABSTRACT:

Anthropological Aspects in Theology and Writings of Teilhard de Chardin

Key words:

Christianity, evolution, theory of evolution, the origins of man, theological anthropology, universe

The bachelor thesis called „Anthropological Aspects in Theology and Writings of Teilhard de Chardin“ briefly focuses on the life of Pierre Teilhard de Chardin. The main task of this thesis was the analysis of his works in order to find theological aspects in them. In the first two chapters it firstly deals with the ideas about a man and anthropology. In the third chapter there is a brief outline of the biography of Pierre Teilhard de Chardin. In the fourth chapter there is a careful analysis of his works. The aim of the thesis has been fulfilled – it is possible to find anthropological aspects in the works of Pierre Teilhard de Chardin who was a Jesuit priest.